অধ্যায় ১ ঃ শ্রীমদ্ভগৱদ্‌গীতা - সাধাৰণ পৰিচয়

অধ্যায় গাঁথনি

১.১ উদ্দেশ্য

১.২ পৰিচয়

১.৩ নামৰ তাৎপর্য্য

১.৪ শাস্ত্ৰখনিৰ আলোচ্য বিষয়

১.৫ ৰচয়িতা আৰু ৰচনাকাল

১.৫.১ ৰচনাৰ পটভূমি

১.৬ ভাষ্যকাৰসকল

১.৭ গীতাৰ অধ্যায়সমূহৰ বিষয়বস্তুৰ সাৰাংশ

১.৮ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

১.৯ অধিক জানিবলৈ

১.১০ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১.১১ আৰ্হি প্রশ্ন

১.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি -

- শ্রীমদ্ভগৱদ্‌গীতা - নামটোৰ তাৎপর্য্য জানিব পাৰিব
- গীতাৰ আলোচ্য বিষয় অৱগত হ'ব
- গীতাৰ ৰচক, ৰচনাকাল আৰু ৰচনাৰ পটভূমি জানিব পাৰিব
- গীতাৰ ভাষ্যকাৰসকলৰ বিষয়েও জানিব পাৰিব
- শাস্ত্ৰৰখনৰ ওঠৰটা (১৮) অধ্যায়ৰ বিষয়বস্তুৰ লগত পৰিচিত হ'ব পাৰিব।

১.২ পৰিচয়

শ্রীমদ্ভগৱদগীতা নামৰ অমূল্য গ্রন্থখন সমগ্র ভাৰতীয়ৰ বাবেই অত্যন্ত পূজনীয়। এই গ্রন্থখন কেৱল হিন্দুসকলৰেই নহয়, আন সকলো ধর্মৰ মানুহৰ বাবেও এইখনৰ মূল্য অপৰিসীম। সমগ্র ভাৰতীয় দর্শন তথা আদর্শৰ প্রতিচ্ছবি পোৱা যায় এই গ্রন্থখনত। ৰাহ্যিকভাৱে এইখন কেৱলমাত্র অর্জুন আৰু শ্রীকৃষ্ণৰ কথোপকথন হলেও প্রকৃততে ভাৰতীয় জীৱনদর্শনৰ ভেটি হ'ল এইখন গ্রন্থ। জগতৰ বিভিন্ন বিষয়লৈ সন্দেহৰ আবর্ত্তত ঘূৰি থকা অর্জুনৰ মনত আবির্ভূত হোৱা প্রশ্নৰ সমাধান আৰু উত্তৰ দাঙি ধৰিছে ভগৱান শ্রীকৃষ্ণই উক্ত গ্রন্থত। গ্রন্থখনৰ সৃষ্টিৰ পটভূমিকা যুদ্ধক্ষেত্র হলেও প্রকৃত শান্তিৰ সমীকৰণ দেখুৱাই দিয়া হৈছে এইখন শাস্ত্ৰত। কুৰুক্ষেত্র

যুদ্ধত চকুৰ আগত শত্রু পক্ষত দ্রোণাচার্য, ভীষ্ম আদি পূজনীয় ব্যক্তিসকলক দেখি নিৰাশাগ্রস্ত হৈ যুদ্ধ নকৰাৰ সিদ্ধান্ত লোৱা অর্জুনক যুদ্ধৰ প্রতি আকৃষ্ট কৰাটোৱেই আছিল এই গ্রন্থৰ মুখ্য উদ্দেশ্য। কিন্তু এনে কৰিব গৈ ভগৱানে যি অমৃতবাণী উচ্চাৰণ কৰিলে সেইটো যুগ যুগ ধৰি মানুহৰ মনত উত্থাপিত হোৱা প্রশ্নৰ সমাধান হিচাপে চিৰস্থায়ী হৈ গ'ল। এই অধ্যায়টিত আপুনি শ্রীমদ্ভগৱদ্‌গীতাৰ সাধাৰণ পৰিচয় লাভ কৰিব।

১.৩ নামৰ তাৎপর্য্য

আমি সাধাৰণতে শ্রীমদ্‌ভগৱদ্‌গীতাক 'গীতা' বুলিহে চমুকৈ কওঁ। দৰাচলতে শ্রীমদ্‌ভগৱদ্‌গীতা বা গীতাৰ সম্পূর্ণ নামটো হ'ল শ্রীমদ্‌ভগৱদ্‌গীতোপনিষদ। 'গৈ' (গান গোৱা) ধাতুত 'ক্ত' প্রত্যয় যোগ হৈ 'গীত' পদটো সাধিত হয়। 'গীত' পদত স্ত্রীলিঙ্গত ব্যৱহৃত 'টাপ্' (আপ্) প্রত্যয় যোগ হ'লে 'গীতা' পদটো সাধিত হয়। মন কৰিবলগীয়া যে 'গীতা' পদটো এটা বিশেষণ পদ। ইয়াৰ সৈতে জড়িত বিশেষ্য পদটো হ'ল 'উপনিষদ'। 'গীতা' নামৰ শাস্ত্রখনক এখন উপনিষদ হিচাবে গণ্য কৰা হয়। যিহেতু 'উপনিষদ' পদটো সংস্কৃত ব্যাকৰণৰ মতে স্ত্রীলিঙ্গত ব্যৱহৃত হয়, সেয়েহে ইয়াৰ বিশেষণ হিচাবে ব্যৱহৃত পদো স্ত্রীলিঙ্গত ব্যৱহাৰ কৰা হয়। সেই বাবেই 'গীত' পদটোত 'টাপ্' প্রত্যয় যোগ কৰি 'গীতা' পদটো সাধন কৰা হৈছে।

১.৪ শাস্ত্রখনিৰ আলোচ্য বিষয়

মনকৰিবলগীয়া কথা যে গীতাক কোনো বিশেষ ধর্মগ্রন্থ হিচাবে আখ্যা দিয়া নহয়। বৰং ইয়াক অধিবিদ্যা, নীতিশাস্ত্র, ব্রহ্মবিদ্যাপৰক গ্রন্থ আৰু যোগশাস্ত্র বুলি কোৱা হয়। গীতাই প্রতিপাদন কৰিব বিচাৰে যে আধ্যাত্মিক সত্য উপলব্ধি কৰিবলৈ প্রয়াস কৰা লোকে কঠোৰ সাধনা কৰিবই লাগিব। সেই সাধনা হ'ল কর্মৰ নামান্তৰ। আমি উল্লেখ কৰিছো যে গীতাক উপনিষদ হিচাপে জ্ঞান কৰা হয়। উপনিষদ্‌সমূহৰ প্রতিপাদ্য তুৰীয় ব্রহ্মবাদৰ প্রসঙ্গও গীতাত আছে। তদুপৰি, বৈদিক যজ্ঞকাণ্ড, ভাগৱতপুৰাণৰ ঈশ্বৰবাদ তথা ভক্তিবাদ, সাংখ্যদর্শনৰ দ্বৈতবাদ আৰু যোগদর্শনৰ প্রতিপাদ্য বিষয়সমূহৰ সুসংহত ৰূপ গীতাত পৰিলক্ষিত হয়। এই শাস্ত্রসমূহৰ মূল বিষয়সমূহ বর্জন নকৰি সিবিলাকৰ সাৰ গ্রহণ কৰিব পাৰিলেই মানৱ জীৱন সফল পৰিণতিৰ পিনে আগবাঢ়িব পাৰে। এয়াই গীতাৰ মুখ্য আলোচ্য বিষয়। এইখিনিতেই আপোনাক জনাই থওঁ যে উপনিষদ, অধিবিদ্যা, নীতিশাস্ত্র, যোগশাস্ত্র আদিৰ বিষয়ে (চমুটোকা) পিচৰ অধ্যায়ত জানিব পাৰিব।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ঃ গীতা পদটো কেনেকৈ সাধিত হয়?

.....

প্রশ্ন নং ২ঃ খালী ঠাই পূৰণ কৰক -

(ক) গীতা শাস্ত্রক এখন ..... হিচাপে গণ্য কৰা হয়।

(খ) শ্রীমদ্‌ভগৱদ্‌গীতাক চমুকৈ ..... বুলি কোৱা হয়।

১.৫ ৰচয়িতা আৰু ৰচনাকাল

গীতাক মহাভাৰতৰ অংশ বুলি কোৱা হয়। মহাভাৰতৰ ভীষ্মপর্বৰ ১৮টা পৰিচ্ছেদেই (২৩-৪০) দৰাচলতে গীতাৰ ওঠৰটা অধ্যায়। সেয়েহে মহাভাৰতৰ ৰচয়িতা কৃষ্ণদ্বৈপায়ন বেদব্যাসক গীতাৰ ৰচয়িতা হিচাবে মান্যতা দি অহা হৈছে। অৱশ্যে বহুতো পণ্ডিতে সেয়া সত্য বুলি গ্রহণ কৰিবলৈ অনিচ্ছা প্রকাশ কৰে।

গীতাত ৭০০ টা শ্লোক আছে। মহাভাৰতৰ কথাবস্তুৰ আধাৰতেই পোৱা যায় যে কুৰুক্ষেত্রৰ যুদ্ধৰ সময়ত মহাযোদ্ধা মধ্যম পাণ্ডৱ অর্জুনে যুদ্ধক্ষেত্রত বিপক্ষত আত্মীয়-স্বজন, গুৰু আদি ব্যক্তি সকলক দেখি দুখত কাতৰ হৈছে। যুদ্ধ কৰিবলৈ তেওঁ অনিচ্ছা প্রকাশ কৰিছে। তেতিয়া, তেওঁৰ ৰথৰ সাৰথি সখা শ্রীকৃষ্ণই বিভিন্ন বুজনি তথা উপদেশ-পৰামর্শৰদ্বাৰা অর্জুনক যুদ্ধৰ বাবে উদ্বুদ্ধ কৰি তুলিছে। সমগ্র গীতাশাস্ত্রখন দৰাচলতে কৃষ্ণ আৰু অর্জুনৰ কথোপকথন। বহুতে কব বিচাৰে যে যুদ্ধক্ষেত্রত থিয় হৈ ইমান বিস্তৃত কথোপকথন সম্ভৱ নহয়। হয়তো কৃষ্ণই অর্জুনক চুটিকৈ কিছু উপদেশ-বাণী প্রদান কৰিছিল। পৰৱর্তী-সময়ত কোনোবা ৰচকে হয়তো ইয়াকেই প্রসাৰিত কৰি তুলিলে। গার্ব (উনবিংশ শতিকা) নামৰ এগৰাকী পাশ্চাত্য দেশীয় পণ্ডিতৰ মতে সাংখ্য-যোগৰ শাস্ত্র হিচাবে ৰচিত গীতাৰ আদি ৰচনা কাল খৃ.পূ. ২ য় শতিকা। কোনো বেদান্তবাদীয়ে ইয়াক খৃষ্টীয় ২ য় শতিকাত বর্ত্তমানৰ ৰূপ প্রদান কৰিছিল বুলি তেওঁ মতপোষণ কৰে। হপ্‌কিন্‌ছ (উনবিংশ শতিকা) নামৰ পণ্ডিতগৰাকীয়ে Religions of India নামৰ গ্রন্থত কৈছে যে গীতা হৈছে "কোনো এখন প্রাচীন বৈষ্ণৱ কাব্যৰ কৃষ্ণীয় ৰূপ, আকৌ এই বৈষ্ণৱ কাব্যখন এখন সম্প্রদায়নিৰপেক্ষ ৰচনা আছিল, সম্ভৱতঃ কোনো নতুন উপনিষদ্‌।" গীতাৰ ৰচনাকাল নির্ণয়ৰ ক্ষেত্রত পণ্ডিত ড° ৰাধাকৃষ্ণণৰ মত উল্লেখযোগ্য। তেখেতৰ Indian Philosophy নামৰ গ্রন্থত উল্লেখ কৰা হৈছে শব্দচয়ন তথা অন্যান্য আভ্যন্তৰীণ বৈশিষ্ট্যৰ পিনে লক্ষ্য কৰিলে অনুমান কৰিব পাৰি যে নিশ্চয় গীতা শাস্ত্রখন খ্রীষ্টপূর্ব কালৰ ৰচনা। তেখেতৰ মতে আনুমানিক খৃ.পূ. ৫ ম শতিকাত এই শাস্ত্রখন ৰচিত হৈছিল। অৱশ্যে পৰৱর্তী কালত ইয়াত দুই - এটা বচন সংযোজিত হ'ব পাৰে।

১.৫.১ ৰচনাৰ পটভূমি

পূৰ্বেই উল্লেখ কৰা হৈছে যে মহাশাস্ত্ৰ গীতাক মহাভাৰতৰ অংশবিশেষ বুলি কোৱা হয়। ভীষ্মপৰ্বৰ অন্তৰ্গত এই ওঠৰটা অধ্যায়ৰ পটভূমি এনেধৰণৰ - কুৰুক্ষেত্ৰৰ সমৰত কুৰুৰাজ ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ পুত্ৰসকল আৰু পাণ্ডুৰ পুত্ৰসকল পৰস্পৰৰ বিৰুদ্ধে সন্মিলিত হৈছে। জন্মান্ধ ধৃতৰাষ্ট্ৰ এই ঘটনাত বিমূঢ় হৈছে। তেওঁৰ পুত্ৰসকল আৰু পাণ্ডুৰ পুত্ৰসকলে যুদ্ধত প্ৰবৃত্ত হৈ কিনো কৰিছে সেই বিষয়ে জানিবলৈ ধৃতৰাষ্ট্ৰই সঞ্জয়ক প্ৰশ্ন কৰিছে। গবল্‌গণৰ পুত্ৰ সঞ্জয় আছিল ত্ৰিকালজ্ঞ আৰু প্ৰত্যক্ষদৰ্শী। গীতাৰ পাঠ হিচাবে পৰিগণিত কৃষ্ণ-অৰ্জুনৰ কথোপকথন আৰু ভীষ্মৰ দহ দিনৰ যুদ্ধৰ বৃত্তান্ত সঞ্জয়ে ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ ওচৰত নিবেদন কৰিছিল। সঞ্জয়ৰ বৰ্ণনাৰপৰা জনা যায় যে মহাধনুৰ্দ্ধৰ অৰ্জুনে বিপক্ষত গুৰুজনাদি আত্মীয়-স্বজনক দেখি যুদ্ধ কৰিবলৈ অনিচ্ছা প্ৰকাশ কৰিছে। শোক আৰু সংশয়ত তেওঁৰ মন দ্বিধাগ্ৰস্ত হৈছে। যুদ্ধৰ প্ৰতি তেওঁৰ আকৰ্ষণ নোহোৱা হৈছে। যুদ্ধত জয়ী হলেও আত্মীয় স্বজনবৰ্জিত ৰাজ্যৰ প্ৰতি তেওঁৰ কোনো অনুৰাগ নাই। এনেবোৰ শঙ্কাৰ বিষয়ে পৰম বান্ধৱ তথা ৰথৰ সাৰথি শ্ৰীকৃষ্ণক জনাইছে। তেওঁৰ উচিত-অনুচিত, কৰ্ত্তব্য-অকৰ্ত্তব্য জ্ঞান লোপ পোৱা দেখি ভগৱান কৃষ্ণই তেওঁৰ মনত প্ৰকৃত সত্যৰ সঞ্চাৰ কৰিবলৈ যত্নপৰ হৈছে। বিভিন্ন তত্ত্বৰ সৰলতৰ ব্যাখ্যাৰে কৃষ্ণই অৰ্জুনক কৰ্মত প্ৰবৃত্ত হ'বলৈ উৎসাহিত কৰিছে। দৰাচলতে, সমগ্ৰ গীতা শাস্ত্ৰখন ভগৱান কৃষ্ণৰ মুখনিৰ্গত বাণীৰ সমাহাৰ। অৰ্জুনৰ মনত উদয় হোৱা একোটাহঁত প্ৰশ্ন বা সংশয়ৰ সমাধান হিচাবে ভগৱানে তেওঁৰ শাশ্বত বাণীসমূহ প্ৰকাশ কৰিছে। এয়াই থোৰতে গীতা ৰচনাৰ পটভূমি।

১.৬ ভাষ্যকাৰসকল

আমি জানো যে "ভাষ্য" বা ব্যাখ্যা অবিহনে শাস্ত্ৰৰ গূঢ়াৰ্থ বুজা কঠিন। বিশিষ্ট পণ্ডিতসকলে অতীজৰেপৰা কঠিন ৰচনাসমূহৰ ভাষ্য সংকলন কৰি সাধাৰণ পাঠকৰ মহৎ উপকাৰ সাধন কৰি আহিছে। মহাশাস্ত্ৰ গীতাৰো বহুতো ভাষ্য পোৱা যায়। এইখিনিতে গীতা শাস্ত্ৰৰ ভাষ্যকাৰসকলৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হ'ব।

গীতাৰ ভাষ্যকাৰসকলৰ ভিতৰত প্ৰাচীনতম হ'ল শঙ্কৰাচাৰ্য্য। অদ্বৈত বেদান্ত দৰ্শনৰ মুখ্য প্ৰবক্তা শঙ্কৰাচাৰ্য্যৰ (৭৮৮ - ৮২০ খৃ.) ভাষ্যৰপৰা জনা যায় যে তেওঁৰ ৰচনাৰ পূৰ্বেও গীতাৰ অন্য ভাষ্য ৰচিত হৈছিল। পিছে সিবিলাক ভাষ্য সম্প্ৰতি পোৱা নাযায়। "ব্ৰহ্ম সত্যং জগন্মিথ্যা" এই মতৰ মুখ্য পৃষ্ঠপোষক শঙ্কৰাচাৰ্য্যই নিজৰ দাৰ্শনিক বিচাৰধাৰাৰে গীতাৰ ভাষ্য ৰচনা কৰিছে। শঙ্কৰাচাৰ্য্য ব্যাখ্যাৰ মুখ্য সমৰ্থক আনন্দগিৰি (খৃ. ১৩০০ শতিকা), শ্ৰীধৰ (খৃ. ১৪০০ শতিকা) আৰু মধুসূদন (খৃ. ১৬০০ শতিকা) প্ৰভৃতি মনীষীসকলে শঙ্কৰাচাৰ্য্যৰ মতসমূহ বিস্তৃত কৰিছে। মাৰাঠী সন্ত তুকাৰাম আৰু জ্ঞানেশ্বৰ ভক্তিবাদৰ সমৰ্থক হলেও শঙ্কৰাচাৰ্য্যৰ

বিচাৰধাৰাক স্বীকাৰ কৰি লৈছে।

ৰামানুজাচার্য্য (খৃ. ১১০০ শতিকা) হ'ল গীতাৰ আন এগৰাকী ভাষ্যকাৰ। তেওঁৰ ভাষ্যত জগতৰ অবাস্তৱতাৰ ধাৰণা আৰু নিষ্কাম কর্মমার্গৰ ধাৰণাক খণ্ডন কৰা হৈছে। ৰামানুজৰ ভাষ্য অনুসৰি বিষ্ণুই হ'ল ব্রহ্ম। তেৱেঁই একমাত্র পূজ্য দেৱতা, তেওঁৰ দিব্য বিভূতিৰ কোনো অংশীদাৰ নাই। বৈকুণ্ঠত বিষ্ণুৰ সঙ্গলাভ আৰু তেওঁৰ সেৱাত নিৰত হোৱাই হ'ল মোক্ষ।

আচার্য্য মধ্বই (খৃ. ১১৯৯ - খৃ. ১২৭৬) গীতাৰ আধাৰত দুখন ৰচনা প্রণয়ন কৰিছে - গীতাভাষ্য আৰু গীতা-তাৎপর্য্য। মধ্বাচার্য্যই গীতাৰপৰা তেওঁৰ নিজস্ব দ্বৈতবাদ দর্শনৰ প্রমাণ সংগ্রহ কৰাৰ চেষ্টা কৰিছে।

দ্বৈতাদ্বৈতবাদী আচার্য্য নিম্বার্কৰ (খৃ. ১২০০ শতিকা) ব্রহ্মসূত্রৰ আধাৰত পুথি আছে। তেওঁৰ শিষ্য কেশৱকাশ্মীৰীয়ে 'তত্ত্বপ্রকাশিকা' নামৰ গীতাভাষ্য ৰচনা কৰিছে। নিম্বার্কৰ মতে জীৱ, জগৎ আৰু ঈশ্বৰ পৰস্পৰ ভিন্ন। পিছে, জীৱ আৰু জগতৰ অস্তিত্ব আৰু ক্রিয়া ঈশ্বৰৰ ইচ্ছাৰ অধীন। এই বিচাৰধাৰাৰে 'তত্ত্বপ্রকাশিকা'ত গীতাৰ ব্যাখ্যা কৰা হৈছে।

বল্লভাচার্য্য (খৃ- পঞ্চদশ শতিকা) হ'ল শুদ্ধাদ্বৈতবাদৰ প্রৱর্ত্তক। তেওঁৰ মতে জীৱ হ'ল শুদ্ধ আৰু মায়াৰ প্রভাৱৰপৰা মুক্ত। এই জীৱ আৰু পৰম ব্রহ্ম অভিন্ন। স্ফুলিঙ্গ যিদৰে অগ্নিৰ অংশ, সেইদৰে আত্মাও পৰমাত্মাৰ অংশবিশেষ। ব্রহ্মকৃপা অবিহনে মোক্ষলাভ সম্ভৱ নহয়। মোক্ষলাভৰ শ্রেষ্ঠ উপায় হ'ল ঈশ্বৰভক্তি।

প্রাচীন সংস্কৃতজ্ঞ বেদান্তবাদীসকলৰ ভাষ্যৰ উপৰি অর্বাচীন কালৰ ভাষ্যকাৰসকলৰ ভিতৰত বালগঙ্গাধৰ তিলক আৰু শ্রীঅৰবিন্দ অতি প্রসিদ্ধ। মহামানৱ মহাত্মা গান্ধীৰো গীতা সম্বন্ধে নিজস্ব দৃষ্টিভঙ্গী আছে। এই সন্দর্ভতে ড° ৰাধাকৃষ্ণনৰ গীতা ব্যাখ্যাও উল্লেখনীয়। উল্লেখনীয় যে বিভিন্ন ভাষ্যকাৰে নিজ নিজ মতাদর্শৰদ্বাৰা প্রভাৱিত হৈ গীতাৰ ভাষ্য ৰচনা কৰিলেও, এই ভাষ্যসমূহ পৰস্পৰ বিৰোধী বুলি ক'ব নোৱাৰি। বৰং ইটোক আনটোৰ পৰিপূৰক হিচাপেহে গণ্য কৰা উচিত।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৩ঃ গীতাত কেইটা অধ্যায় আছে?

.....

প্রশ্ন নং ৪ঃ খালী ঠাই পূৰণ কৰক -

(ক) গীতাক ..... ৰ অংশ বুলি গণ্য কৰা হয়।

(খ) গীতাত ..... টা শ্লোক আছে।

(গ) গীতাৰ প্রাচীনতম ভাষ্যকাৰ হ'ল ..... ।

(ঘ) গীতা মহাভাৰতৰ ..... পর্বৰ অন্তর্গত।

১.৭ গীতাৰ অধ্যায়সমূহৰ বিষয়বস্তুৰ সাৰাংশ

প্ৰথম অধ্যায় ঃ- 'অৰ্জুনবিষাদযোগ' নামৰ প্ৰথম অধ্যায়ৰ আৰম্ভণিত পোৱা যায় যে কুৰুক্ষেত্ৰৰ ৰণভূমিত কৌৰৱ আৰু পাণ্ডৱসকল পৰস্পৰৰ বিৰুদ্ধে সমবেত হোৱা জানিব পাৰি জন্মান্ধ ৰজা ধৃতৰাষ্ট্ৰই সঞ্জয়ক যুদ্ধৰ বিষয়ে জনাবলৈ কৈছে। দৈৱদৃষ্টিসম্পন্ন সঞ্জয়ে তেতিয়া যুদ্ধৰ বৰ্ণনা দিবলৈ লৈছে। সঞ্জয়ে কৈছে যে যুদ্ধক্ষেত্ৰত অৰ্জুনৰ কথা অনুসৰি তেওঁৰ ৰথৰ সাৰথি ভগৱান কৃষ্ণই উভয় সেনাদলৰ মাজত ৰথখন ৰখাইছে। বিপক্ষৰ যোদ্ধাসকলৰ মাজত পিতামহ, ভীষ্ম, দ্ৰোণাচাৰ্য্য প্ৰভৃতি গুৰু আৰু অন্যান্য আত্মীয়সকলক দেখিবলৈ পাই মহাধনুৰ্দ্ধৰ অৰ্জুন ব্যথিত হৈছে। তেওঁৰ শৰীৰ কঁপিবলৈ ধৰিছে, মুখ শুকাই গৈছে। তেওঁৰ বিখ্যাত গাণ্ডীৰ ধনু হাতৰপৰা সুলকি গৈছে, শৰীৰ যেন দগ্ধ হৈ পৰিছে। তেওঁ সখা কৃষ্ণক কৈছে যে আত্মীয়সকলক বধ কৰি তেওঁ যুদ্ধত বিজয় সাব্যস্ত কৰিব নিবিচাৰে। এই যুদ্ধজয় তেওঁৰ বাবে নিৰৰ্থক। যুদ্ধৰ পৰিণাম স্বৰূপে তেওঁৰ সমগ্ৰ বংশ ধ্বংস হ'ব। বংশবিলোপ কৰা মহান অধৰ্ম, মহাপাপ। গতিকে তেওঁ যুদ্ধত অস্ত্ৰ তুলি নলয়। তেনে অৱস্থাত প্ৰতিপক্ষই যদি তেওঁক বধ কৰে, সেয়াও তেওঁৰ কাম্য। কৃষ্ণক এইদৰে কৈ অৰ্জুনে ধনু-শৰ পৰিত্যাগ কৰি শোকবিহ্বল হৈ ৰ'ল।

দ্বিতীয় অধ্যায় - শ্ৰীমদ্ভগৱদ গীতাৰ দ্বিতীয় অধ্যায়টোৰ নাম হ'ল - সাংখ্যযোগ। মহাযোদ্ধা অৰ্জুনক হতাশ হৈ পৰা দেখি ভগৱান কৃষ্ণই তেওঁক উৎসাহিত কৰিবলৈ ধৰিলে। অৰ্জুনে ক'লে যে আত্মীয়-স্বজন, বন্ধু-বান্ধৱ, গুৰু প্ৰভৃতি লোকসকলক যুদ্ধত নিধন কৰিবলৈ ওলোৱাতকৈ নিজৰ মৃত্যুই কাম্য। অৰ্জুনে বিষাদ গ্ৰস্ত হৈ কৃষ্ণৰ উপদেশ বিচাৰিলে। ভগৱান কৃষ্ণই অৰ্জুনক উদ্দেশ্য কৰি ক'লে যে সংসাৰত সকলো প্ৰাণীৰে মৰণ হ'ল এটা স্বাভাৱিক ঘটনা, ইয়াৰ ব্যতিক্ৰম নাই। যিসকল বীৰ যোদ্ধা অৰ্জুনৰ সন্মুখত দণ্ডায়মান, তেওঁলোকৰো মৃত্যু অৱশ্যম্ভাৱী। গতিকে ইয়াত কাতৰ হোৱা অনুচিত। ক্ষত্ৰিয় সন্তান হিচাপে যুদ্ধত অংশ লোৱাটো অৰ্জুনৰ কৰ্ত্তব্য। ফলৰ কথা চিন্তা নকৰি কৰ্মত প্ৰবৃত্ত হোৱা যুগুত। অৰ্জুনৰ পুনঃ প্ৰশ্নৰ উত্তৰত ভগৱানে স্থিতপ্ৰজ্ঞ ব্যক্তিৰ লক্ষণসমূহ বৰ্ণনা কৰিবলৈ ল'লে। যিসকল ব্যক্তি সুখ-দুঃখ, ভয়-ক্ৰোধ আদিৰদ্বাৰা অস্থিৰ হৈ নপৰে, যিয়ে ইন্দ্ৰিয়সমূহ সংযত কৰিব পাৰে, তেওঁলোকেই স্থিতপ্ৰজ্ঞ। তেনে ব্যক্তিৰ চিত্ত সকলো অৱস্থাতেই সন্তুষ্ট আৰু পৰম পুৰুষৰ ওপৰত নিবিষ্ট। তেওঁলোকেই সংসাৰত পৰম শান্তি লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হয়।

তৃতীয় অধ্যায় - শ্ৰীমদ্ভগৱদগীতাৰ এই অধ্যায়টোৰ নাম হ'ল - কৰ্মযোগ। কৰ্মযোগ আৰু বুদ্ধিযোগৰ ভিতৰত কোনটো শ্ৰেষ্ঠতৰ, সেই বিষয়ে অৰ্জুনৰ মনত সন্দেহ উপজিল। তেওঁৰ সন্দেহ দূৰ কৰাৰ বাবে তেওঁ বান্ধৱ কৃষ্ণক পৰামৰ্শ দিবলৈ অনুৰোধ জনালে। ভগবানে উত্তৰ দিলে যে জ্ঞান আৰু কৰ্ম - দুয়োটিয়ে উত্তম। পিছে সকলোৰে বাবে দুয়োটা অন্বেষণীয় নহয়। নিষ্কাম কৰ্মত প্ৰবৃত্ত হ'ব নোৱাৰিলে জ্ঞান আহৰণ অসম্ভৱ; কৰ্মই প্ৰথম সোপান। লোকক দেখুৱাই ইন্দ্ৰিয় জয় কৰা অনুচিত। কৰ্মফলৰ প্ৰতি আসক্তি শূন্য হব পৰাটো ডাঙৰ কথা। প্ৰকৃত জ্ঞানী লোকৰ বাবে কৰ্ম সম্পাদন কৰা বা নকৰাৰ মাজত একো পাৰ্থক্য নাই। কিন্তু তথাপি কৰ্ম কৰিবই

লাগিব, অন্যথা সংসাৰৰ গতি স্তব্ধ হৈ যাব। অর্জুনে পুনর্বাৰ প্রশ্ন কৰিলে, যে মানুহেনো কেলেই জানি - বুজিও পাপত লিপ্ত হয়। কৃষ্ণই ব্যক্ত কৰিলে যে কামনা - বাসনাৰ বাবেই মানুহে অনুচিত কর্মত প্রবৃত্ত হয়। সেইহে ইন্দ্রিয়দমন কৰি সকলো কামনাক বিসর্জন দিব লাগে।

চতুর্থ অধ্যায় - শ্রীমদ্ভগৱদ্‌গীতাৰ চতুর্থ অধ্যায়টোৰ নাম জ্ঞানকর্মসন্ন্যাসযোগ। এই অধ্যায়ত ভগৱান কৃষ্ণই অর্জুনক কৈছে যে জ্ঞানযোগৰ বিষয়ে তেওঁ পূর্বে সূর্যদেৱক অৱগত কৰাইছিল। কালক্রমত সেয়া বিলুপ্ত হৈছে। সেয়েহে বান্ধৱ অর্জুনক সেই বিষয়ে তেওঁ পুনৰায় উপদেশ দিবলৈ ওলাইছে। ভগৱানে কৈছে তেওঁকে লৈ সকলো প্রাণীৰে এই জন্মৰ পূর্বে বহুবাৰ জন্ম হৈছে। অর্জুনে নাজানিলেও তেওঁ সেই বিষয়ে ভালদৰে জানে। দৰাচলতে তেওঁৰ কোনো জন্ম নাই। পিছে সংসাৰত ধর্মৰ গতি বাধাপ্রাপ্ত হ'বলৈ ওলালে তেওঁ দুষ্টক দমন কৰি সাধুৰ ৰক্ষাৰ বাবে পৃথিৱীত অৱতাৰ ৰূপ গ্রহণ কৰে। ভগবানে কৈছে যে ব্রাহ্মণ, ক্ষত্রিয় প্রভৃতি চাৰি বর্ণ গুণ আৰু কর্ম অনুসৰি তেওঁ বিভাজন কৰিছে। কর্ম আৰু অকর্মৰ পার্থক্য বুজা কঠিন। পিছে, কামনা ত্যাগ কৰি কর্ম কৰিব পাৰিলে সংসাৰ বন্ধনৰপৰা মুক্তি লাভ সম্ভৱ। যোগীসকলে নানা ধৰণৰ যজ্ঞ সম্পাদন কৰে; পিছে জ্ঞান-যজ্ঞহে উৎকৃষ্ট। জ্ঞানৰ প্রভাৱত মহাপাপীয়েও মুক্তি লাভ কৰে। জ্ঞানৰ সমান পৱিত্র একো নাই। জ্ঞানৰূপ অস্ত্রৰদ্বাৰা সকলো সন্দেহ দূৰ কৰিবলৈ ভগৱানে অর্জুনক উপদেশ দিছে।

পঞ্চম অধ্যায় - গীতাৰ পঞ্চম অধ্যায়টোৰ নাম কর্মসন্ন্যাসযোগ। এই অধ্যায়ত শ্রীকৃষ্ণই অর্জুনক কৈছে যে একমাত্র জ্ঞানেহে সকলো প্রকাৰৰ কর্মফল বিনষ্ট কৰিব পাৰে। কর্মতকৈ জ্ঞান শ্রেষ্ঠ। বস্তুতঃ কর্মফল ত্যাগ কৰিব পৰাটোৱেই জ্ঞান। অর্জুনৰ সংশয়ৰ উত্তৰ হিচাপে ভগৱানে আকৌ কৈছে যে কর্ম কৰা আৰু নকৰা - এই দুটাৰ ভিতৰত কর্ম কৰাই ভাল। নিষ্কাম কর্মযোগ সকলোৰে বাবে হিতকৰ। কর্মযোগ নহ'লে কর্মফল ত্যাগৰ কথা আহিব নোৱাৰে। নিষ্কাম কর্ম কৰিলে মানুহে সংসাৰ বন্ধনৰপৰা মুক্ত হ'ব পাৰে। প্রকৃত জ্ঞানীজনৰ বাবে প্রিয়-অপ্রিয়ৰ মাজত কোনো পার্থক্য নাই। তেওঁলোকে নিজৰ মনতেই প্রকৃত সুখ লাভ কৰে। যি ব্যক্তিয়ে কাম-ক্রোধ আদি জয় কৰিব পাৰে, তেৱেঁই প্রকৃত সুখী। ভগৱানেই সকলো যজ্ঞ আৰু তপস্যাৰ ফলদাতা, সকলোৰে ঈশ্বৰ তথা বন্ধু - এই জ্ঞান লাভ হ'লেও জীৱৰ মুক্তিলাভ সম্ভৱ।

ষষ্ঠ অধ্যায় - গীতাৰ ষষ্ঠ অধ্যায়টোৰ নাম আত্মসংযমযোগ। এই অধ্যায়টিত ভগৱান কৃষ্ণই কৈছে যে যি ব্যক্তিয়ে কর্মৰ ফলৰ প্রতি আকাঙ্ক্ষা পোষণ কৰে, তেৱেঁই জ্ঞানযোগী। নিষ্কাম কর্ম সম্পাদন কৰা আৰু কর্মত্যাগ কৰা দৰাচলতে একেই কথা। পিছে জ্ঞানযোগী ব্যক্তিয়ে প্রথম অৱস্থাত নিষ্কাম কর্ম কৰা ভাল, তেতিয়াহে পিছলৈ কর্মত্যাগ কৰা সম্ভৱ। যাৰ চিত্ত স্থিৰ, তেঁৱেই প্রকৃত যোগী। বিবেকৰদ্বাৰা ইন্দ্রিয় দমন কৰি লাহে লাহে বিষয়-বাসনা ত্যাগ কৰিব লাগে। যি ব্যক্তিয়ে সকলোৰে মাজত ভগৱানক অনুভৱ কৰে, তেৱেঁই প্রকৃত মুক্ত। ভগৱানে পুনৰায় কৈছে যে মানুহৰ মন অতিশয় চঞ্চল। মাথোন অভ্যাস আৰু বৈৰাগ্যৰদ্বাৰা চঞ্চল মনক বশীভূত কৰিব পাৰি। অর্জুনৰ জিজ্ঞাসাৰ উত্তৰ হিচাপে শ্রীকৃষ্ণই পুনৰায় কৈছে যে যোগভ্রষ্ট হলেও কোনো লোকৰ শুভকর্মৰ শুভফল অনিবার্য্য। এবাৰৰ জন্মত যোগভ্রষ্ট হ'লেও পৰৱর্তী

জন্মত সেই ব্যক্তিয়ে পুনৰায় যোগযুক্ত হৈ পৰম সিদ্ধিৰ প্ৰতি অগ্ৰসৰ হয়। এবাৰৰ মনুষ্যজন্মত মুক্তি লাভ সম্ভৱ নহব পাৰে। তপস্বী, কৰ্মী বা জ্ঞানীসকলতকৈ যোগীসকল শ্ৰেষ্ঠ। আনহাতে, যোগীসকলৰ ভিতৰতো ভগৱানৰ ভক্তগৰাকীহে শ্ৰেষ্ঠ।

সপ্তম অধ্যায় - গীতাৰ সপ্তম অধ্যায়টোৰ নাম জ্ঞানবিজ্ঞানযোগ। এই অধ্যায়ত ভগৱান কৃষ্ণই কৈছে যে প্ৰকৃত জ্ঞান লাভ কৰিব পাৰিলে শাস্ত্ৰীয় জ্ঞান আৰু অনুভূতি নিৰৰ্থক হৈ ৰয়। সংসাৰৰ অসংখ্য লোকৰ মাজত দুই এজনেহে ভগৱানক পাবলৈ কামনা কৰে, প্ৰকৃত ভগৱদ্‌ভক্ত ভগৱানক লাভ কৰিবলৈ সমৰ্থ হয়। পৰা আৰু অপৰা নামৰ ভগৱানৰদ্বাৰা সৃষ্টি দুটি প্ৰকৃতিৰদ্বাৰা জগতৰ উৎপত্তি হৈছে। ভগৱানৰ মায়াৰ দ্বাৰা সকলো আচ্ছাদিত। প্ৰকৃত ভক্তইহে মায়াৰ উৰ্দ্ধলৈ যাব পাৰে। ভগবানৰ উপাসক সকলৰ ভিতৰত জ্ঞানীসকলহে শ্ৰেষ্ঠ। তেওঁলোকে বহু জন্মৰ পিছতহে ভগৱানক লাভ কৰে। অন্য দেৱতাৰ উপাসনা কৰা লোক সকলো দৰাচলতে ভগৱান কৃষ্ণৰেই উপাসক। ভগৱান সদায় যোগমায়াৰদ্বাৰা আচ্ছন্ন বাবে মানুহে তেওঁৰ স্বৰূপ বুজিব নোৱাৰে। সংসাৰৰ দুখ-শোক আদিৰ পৰা পৰিত্ৰাণৰ বাবে যিসকলে ভগৱানৰ সেৱা কৰে, তেওঁলোকে ব্ৰহ্মজ্ঞানৰ অধিকাৰী হয়।

অষ্টম অধ্যায় - শ্ৰীমদ্ভগৱদ্‌গীতাৰ অষ্টম অধ্যায়টোৰ নাম অক্ষৰব্ৰহ্মযোগ। এই অধ্যায়ত ভগৱান কৃষ্ণই কেইটামান তত্ত্ব ব্যাখ্যা কৰিছে। পোনতে ব্ৰহ্মৰ বিষয়ে কোৱা হৈছে যে জগতৰ মূল কাৰণস্বৰূপ, শাশ্বত, বিকাৰশূন্য তত্ত্বই পৰম ব্ৰহ্ম। আকৌ, জীৱদেহত যি জীৱাত্মাৰূপে বিৰাজমান, সেয়াই অধ্যাত্ম। যাৰ জন্ম আৰু বিনাশ আছে, সেয়া অধিভূত। দেৱযজ্ঞ প্ৰভৃতিক কৰ্ম বুলি কোৱা হয়। সৃষ্টিৰ কৰ্ত্তা হিৰণ্যগৰ্ভ হ'ল অধিদৈৱ। মানুহৰ শৰীৰত অন্তৰ্যামী হিচাপে বিৰাজমান ভগৱানেই হ'ল অধিযজ্ঞ। ভগৱানে পুনৰায় কৈছে যে মৃত্যুকালত মানুহে যি চিন্তা কৰে, পৰজন্মত সেই ভাৱনা লৈয়েই জন্মলাভ কৰে। মৃত্যুৰ সময়ত যিয়ে ভগৱানক চিন্তা কৰে, তেওঁ ভগৱানকেই লাভ কৰে। জগতত সকলোৱে পুনৰ্জন্ম হয়। পিছে, যিয়ে ভগৱানক লাভ কৰে, তেওঁ পুনৰ্জন্মৰপৰা মুক্ত হয়। যিয়ে ভগৱানক লাভ কৰিবৰহে কামনা কৰে, তেওঁ প্ৰকৃত তত্ত্ব বা জ্ঞানৰ অধিকাৰী। তেনে ব্যক্তিক পাপ-পুণ্য আদিয়ে আবৃত কৰিব নোৱাৰে। তেঁৱেই মুক্তি লাভ কৰে।

নৱম অধ্যায় - শ্ৰীমদ্ভগৱদ্‌গীতাৰ নৱম অধ্যায়টোৰ নাম ৰাজবিদ্যাৰাজগুহ্যযোগ। এই অধ্যায়ত ভগৱানে সখা অৰ্জুনক পৰম গোপন তত্ত্ব অৱগত কৰাইছে। এয়াই শ্ৰেষ্ঠ বিদ্যা, এয়াই প্ৰকৃত জ্ঞান। শ্ৰীকৃষ্ণই কৈছে যে তেওঁ সমগ্ৰ জগতক ব্যাপৃত কৰি আছে, অথচ সেই জগতত তেওঁ নাই। সমগ্ৰ জগতে তেওঁকেই আশ্ৰয় কৰি বৰ্ত্তি আছে, পিছে ভগৱানৰ সৈতে ইয়াৰ সম্পৰ্ক নাই। মায়াক আশ্ৰয় কৰি ভগৱানে জীৱৰ বাৰম্বাৰ জন্ম-মৃত্যু ঘটাই থাকে। ভগৱানৰ ইচ্ছানুসৰি প্ৰকৃতিয়ে জগৎ সৃষ্টি কৰে। ভগৱানে মনুষ্যৰূপ ধাৰণ কৰিলে, হীনবুদ্ধিসকলে তেওঁক গুৰুত্ব নিদিয়ে। কিন্তু যিসকল প্ৰকৃত জ্ঞানী, তেওঁলোকে ভগৱানক নিবিষ্টচিত্তে উপাসনা কৰে। ভিন ভিন উপাসকে ভিন ভিন পদ্ধতিৰে ভগৱানক পাবলৈ যত্ন কৰে। যিয়ে একাগ্ৰচিত্তে ভগৱান কৃষ্ণৰ উপাসনা কৰে, তেওঁ অন্য দেৱতাৰ উপাসনা নকৰিলেও হয়। পাপাত্মাজনেও ভগৱানৰ উপাসনাৰদ্বাৰা পুণ্যবান হৈ পৰে। ভগৱানৰ ভক্তৰ বিনাশ নাই।

দশম অধ্যায় - শ্রীমদ্ভগৱদ্‌গীতাৰ দশম অধ্যায়টোৰ নাম বিভূতিযোগ। এই অধ্যায়টিত ভগৱান কৃষ্ণই অর্জুনক কৈছে যে তেঁৱেই সকলো পদার্থৰ ভিতৰত শ্রেষ্ঠ, তেঁৱেই সকলোৰে সাৰ। ভগৱানৰ এই অমেয় ঐশ্বর্য্যৰ বিষয়ে দেৱতা তথা ঋষিসকলেও ভালদৰে নাজানে। যিসকলে জানে তেওঁলোকে আত্মজ্ঞ। অর্জুনে তেতিয়া ভগৱানৰ মহিমাৰ বিষয়ে জানিবলৈ আগ্রহ প্রকাশ কৰিলে। ভগৱান কৃষ্ণই তেওঁৰ ঐশ্বর্য্যৰ বিষয়ে চমুকৈ ক'বলৈ ধৰিলে; কিয়নো বিস্তৃতভাৱে বর্ণনা কৰিলে ইয়াৰ ওৰ নপৰিব। ভগৱান সকলো প্রাণীৰে হৃদয়স্থিত আত্মা। চাৰিবেদৰ ভিতৰত তেওঁ সামবেদ, দেৱগণৰ ভিতৰত ইন্দ্র, ইন্দ্রিয়সমূহৰ ভিতৰত মন। দেৱকুল আৰু ঋষিকুলৰ তেঁৱেই আদি। পুৰোহিতসকলৰ ভিতৰত তেওঁ বৃহস্পতি, সেনাপতিসকলৰ ভিতৰত কার্ত্তিক, মহার্ষিসকলৰ ভিতৰত ভৃগু, পর্বতসমূহৰ ভিতৰত হিমালয়। বৃক্ষসমূহৰ ভিতৰত তেওঁ অশ্বত্থ, দেৱর্ষিসকলৰ ভিতৰত নাৰদ, সিদ্ধসকলৰ ভিতৰত কপিল। অশ্বসমূহৰ ভিতৰত তেওঁ উচ্চৈঃশ্রবা, হস্তীসমূহৰ ভিতৰত ঐৰাৰত আৰু মানুহৰ ভিতৰত তেওঁ ৰজা। দৈত্যসমূহৰ ভিতৰত তেওঁ প্রহ্লাদ, যদুকুলত কৃষ্ণ, পাণ্ডৱসকলৰ বিতৰত অর্জুন, মুনিসকলৰ ভিতৰত ব্যাসদেৱ। ভগৱান কৃষ্ণই সকলো প্রাণীৰ আদি কাৰণ। ভগৱানৰ বিভূতি অন্তহীন। জগতৰ যিবোৰ পদার্থ ভাল বা মহৎ সেই সকলোবোৰ ভগৱানৰ অংশবিশেষ। ভগৱানৰ মহিমাৰ আংশিক পৰিমাণেই জগতৰ স্থিতিৰ বাবে পর্য্যাপ্ত।

একাদশ অধ্যায় - শ্রীমদ্ভগৱদ্‌গীতাৰ একাদশ অধ্যায়টোৰ নাম বিশ্বৰূপদর্শনযোগ। এই অধ্যায়ত ভগৱান কৃষ্ণৰ অলৌকিক বিভূতিৰ কথা শুনি অর্জুনে সেই বিভূতিময় ৰূপ দর্শন কৰিবলৈ ইচ্ছা কৰিলে। সাধাৰণ চকুৰে সেই দিব্যৰূপ দর্শন কৰা অসম্ভৱ। সেয়েহে ভগৱানে তেওঁক দিব্যচক্ষু প্রদান কৰিলে। অর্জুনে তেতিয়া কৃষ্ণৰ সেই বিশাল ৰূপ দেখিবলৈ পালে। বহু হাত-ভৰি-চকু-মুখ সমন্বিত, আভৰণদ্বাৰা পৰিপূর্ণ ভগৱানৰ সেই ৰূপ দেখি অর্জুন চকিত হ'ল। হাজাৰ সূর্য্যৰদৰে আলোকময় সেই ৰূপ দেখি অর্জুন ভীতসন্ত্রস্ত আৰু বিস্মিত হ'ল। ভগৱানৰ সেই বিশাল শৰীৰত সমস্ত দেৱতা, প্রাণী, স্বয়ং স্রষ্টা, সমগ্র ঋষি-মুনি আদি বিৰাজমান। ভীষ্ম, দ্রোণ, কর্ণ, দুর্য্যোধন আদি বীৰসকল ভগৱানৰ বিশাল ৰূপৰ মুখগহ্বৰত প্রৱেশ কৰিছে। ভগৱানৰ এই মূর্ত্তিৰ প্রকৃত স্বৰূপ ঠাৱৰ কৰিবলৈ অর্জুন অপাৰগ হ'ল। তেতিয়া কৃষ্ণই ক'লে যে তেঁৱেই সংহাৰকর্ত্তা, মহাকাল। ভীষ্ম, দ্রোণ আদিক তেওঁ পূর্বেই নিধন কৰিছে, অর্জুন এতিয়া মাথোন নিমিত্তহে হ'ব লাগে। অর্জুনে কৃষ্ণৰ স্তুতি কৰিবলৈ লাগিল আৰু এই বিশাল ৰূপ সংবৰণ কৰিবলৈ প্রার্থনা জনালে। ভগৱান কৃষ্ণই তেতিয়া পূর্বৰ ৰূপ ধাৰণ কৰিলে। কৃষ্ণই ক'লে যে তেওঁৰ সেই বিশাল ৰূপ দেৱতাসকলেও দেখিবলৈ নাপায়। মাথোন একনিষ্ঠ ভক্তি থকা ব্যক্তিয়েহে সেই ৰূপ দর্শন কৰিব পাৰে।

দ্বাদশ অধ্যায় - শ্রীমদ্ভগৱদ্‌গীতাৰ দ্বাদশ অধ্যায়টোৰ নাম ভক্তিযোগ। এই অধ্যায়টিত কৃষ্ণৰ বিশ্বৰূপ দর্শন কৰাৰ পিছত অর্জুনে প্রশ্ন কৰিছে যে যিয়ে কৃষ্ণৰ উদ্দেশ্যে কর্ম সম্পাদন কৰি তেওঁৰ আৰাধনা কৰে আৰু যিয়ে নির্গুণ ব্রহ্মৰ উপাসনা কৰে, এই দুই শ্রেণীৰ ব্যক্তিৰ ভিতৰত শ্রেষ্ঠতৰ কোন? কৃষ্ণই উত্তৰ দি কৈছে যে যিয়ে তেওঁৰ উপাসনা কৰে, তেঁৱেই শ্রেষ্ঠ।

অৱশ্যে নিৰ্গুণ ব্ৰহ্মৰ উপাসক ব্যক্তিও দৰাচলতে তেওঁৰেই উপাসক। পিছে নিৰ্গুণ ব্ৰহ্মৰ উপাসকসকলৰ কষ্ট অধিক। যিয়ে কৃষ্ণকেই একমাত্ৰ আৰাধ্য বুলি জ্ঞান কৰি সমস্ত কৰ্ম তেওঁৰ ওপৰত অৰ্পণ কৰে, তেওঁক ভগৱানে সংসাৰ বন্ধণৰপৰা মুক্ত কৰে। ভগৱানৰ ওপৰত মন স্থিৰ কৰিব নোৱাৰিলে অন্য কিবাত মন স্থিৰ কৰি যোগাভ্যাস কৰা উচিত। সেয়া কৰিবলৈ নোৱাৰিলে মাথোন ভগৱানৰ উদ্দেশ্যেই কৰ্ম কৰা উচিত। সেয়া কৰিব নোৱাৰিলে কৰ্মফল ত্যাগ কৰিবলৈ যত্নপৰ হোৱা উচিত। ভগৱানে তেওঁৰ ভক্তৰ গুণৰাশি বৰ্ণনা কৰি কৈছে যে যি ভক্তই কাকো ঈৰ্ষা নকৰে, সকলোকে ভাল পায় আৰু দয়া কৰে, সেই ভক্ত ভগৱানৰ প্ৰিয়। যিয়ে কাকো কষ্ট নিদিয়ে বা আনে কৰা কামত নিজে কষ্ট নাপায়, সেই ভক্ত ভগৱানৰ অতি প্ৰিয়। তেনে ভক্তগৰাকী শত্ৰু-মিত্ৰৰ প্ৰতি সমভাৱাপন্ন, নিন্দা-প্ৰশংসাত অবিচল আৰু সকলো বিষয়তে সন্তুষ্ট। এনেকুৱা আচৰণৰ প্ৰতি আগ্ৰহশীল, শ্ৰদ্ধাপৰায়ণ ভক্তগৰাকী ভগৱানৰ অতি প্ৰিয়।

ত্ৰয়োদশ অধ্যায় - শ্ৰীমদ্ভগৱদ্‌গীতাৰ ত্ৰয়োদশ অধ্যায়টোৰ নাম ক্ষেত্ৰক্ষেত্ৰজ্ঞবিভাগযোগ।

এই অধ্যায়ত ভগৱান কৃষ্ণই ক্ষেত্ৰ, ক্ষেত্ৰজ্ঞ, জ্ঞান, জ্ঞেয়, প্ৰকৃতি পুৰুষ আদিৰ বিষয়ে ব্যক্ত কৰিছে। শৰীৰৰ নাম ক্ষেত্ৰ, আত্মা হ'ল ক্ষেত্ৰজ্ঞ বা ক্ষেত্ৰী। সকলো ক্ষেত্ৰতেই ভগৱান কৃষ্ণ ক্ষেত্ৰজ্ঞ হিচাবে বিৰাজমান। ভগৱানে পুনৰ কৈছে যে প্ৰকৃতি, বুদ্ধি, অহঙ্কাৰ প্ৰভৃতি চৌবিশটা পদাৰ্থ, ইচ্ছা, দ্বেষ আদিক ক্ষেত্ৰ বোলা হয়। অহঙ্কাৰশূন্যতা, অহিংসা, ক্ষমা, সমবুদ্ধি আদিক জ্ঞান বোলা হয়। এইবিলাকৰ বিপৰীতটোৱেই হ'ল অজ্ঞান। প্ৰকৃতি আৰু পুৰুষ অনাদি সত্তা। প্ৰকৃতিৰপৰা সকলো বিকাৰ আৰু গুণৰ উৎপত্তি হয়। পুৰুষৰপৰা একোৱে উৎপত্তি নহয়, পুৰুষ হ'ল সাক্ষী, নিৰ্বিকাৰ। শৰীৰস্থ হ'লে আত্মা দৰাচলতে বন্ধনমুক্ত। ক্ষেত্ৰ আৰু ক্ষেত্ৰজ্ঞৰ প্ৰভেদ যিসকলে বুজি পায়, তেওঁলোকৰ মুক্তি নিশ্চিত।

চতুৰ্দশ অধ্যায় - শ্ৰীমদ্ভগৱদ্‌গীতাৰ চতুৰ্দশ অধ্যায়টোৰ নাম গুণত্ৰয়বিভাগযোগ। এই অধ্যায়ত ভগৱান কৃষ্ণই সত্ত্ব, ৰজঃ, তমঃ - এই তিনিগুণৰ বিষয়ে অৰ্জুনক উপদেশ দিছে। ভগৱানে কৈছে তেঁৱেই জগতৰ পিতৃ আৰু প্ৰকৃতি হ'ল মাতৃ। প্ৰকৃতিৰপৰাই ত্ৰিগুণৰ উৎপত্তি হয়। সত্ত্বগুণ নিৰ্মল, ইয়ে জ্ঞানৰ উদ্ৰেক ঘটায়। ৰজোগুণ কামনাস্বৰূপ, ইয়ে কৰ্মত প্ৰবৃত্ত কৰায়। তমোগুণ অজ্ঞানৰপৰা উৎপন্ন, ইয়ে কষ্ট দিয়ে। সত্ত্ব গুণৰ প্ৰাবল্যত জ্ঞান প্ৰকাশিত হয়। ৰজোগুণ প্ৰৱল হ'লে লোভ, কৰ্মপ্ৰবৃত্তি আদি হয়। তমোগুণৰ প্ৰভাৱত বুদ্ধিনাশ, কৰ্মৰ প্ৰতি অনিচ্ছা আদি হয়। এই ত্ৰিগুণৰপৰা হাত সৰাৰ উপায়ৰ বিষয়ে অৰ্জুনে সোধাত ভগৱানে কৈছে যে যাৰ কোনো প্ৰিয় বা অপ্ৰিয় নাই; সুখ-দুখ, মান-অপমান আদি যাৰ বাবে সমান, আৰু যাৰ কোনো বিষয়ৰ প্ৰতি বিশেষ আগ্ৰহ নাই, তেঁৱেই ত্ৰিগুণৰ প্ৰভাৱৰপৰা মুক্ত হ'ব পাৰে। আকৌ, যিয়ে আন একো নকৰি একমাত্ৰ ভগৱানকেই সেৱা কৰে, তেৱোঁ গুণত্ৰয়ৰ প্ৰভাৱৰ ঊৰ্দ্ধলৈ যাব পাৰে।

পঞ্চদশ অধ্যায় - শ্ৰীমদ্ভগৱদ্‌গীতাৰ পঞ্চদশ অধ্যায়টোৰ নাম পুৰুষোত্তমযোগ। ইয়াত ভগৱান কৃষ্ণই কৈছে যে এই সংসাৰখন এজোপা আঁহত গছৰ নিচিনা; ব্ৰহ্ম হ'ল এই গছৰ শিপা, বুদ্ধি, অহঙ্কাৰ প্ৰভৃতি হ'ল ইয়াৰ ডাল আৰু বেদ হ'ল পাত। এই সংসাৰৰূপ বৃক্ষৰ বিনাশ নাই।

মনক আসক্তিৰপৰা নিলগাই ৰাখিব পাৰিলে সংসাৰ-বৃক্ষ ছেদন কৰি পৰম-পদ লাভ কৰিব পাৰি। মান-অপমান , মায়া-মোহ, আসক্তি, সুখ-দুখ আদি ত্যাগ কৰিব পাৰিলে সেই পৰম পদ লাভ কৰা সম্ভৱ। ভগৱানে কৈছে যে জীৱাত্মা হৈছে তেওঁৰেই অংশ। মন আৰু ইন্দ্রিয়সমূহক আশ্রয় কৰি জীৱাত্মাই সংসাৰত বিচৰণ কৰে। 'ক্ষৰ' আৰু 'অক্ষৰ' নামৰ দুটি পুৰুষ আছে। জগতৰ সমগ্র বস্তুকেই 'ক্ষৰ' বোলা হয়। এই বস্তুসমূহৰ ভোক্তাগৰাকী হ'ল 'অক্ষৰ'। 'ক্ষৰ' আৰু 'অক্ষৰ'তকৈ ভিন্ন এক পুৰুষোত্তম আছে, তেওঁ নিত্য আৰু সর্ব্যাপক। পুৰুষোত্তমেই শ্রেষ্ঠ। শ্রীকৃষ্ণই কৈছে যে তেঁৱেই সেই পুৰুষোত্তম। জ্ঞানীসকলে পুৰুষোত্তমৰেই সেৱা কৰে।

ষোড়শ অধ্যায় - শ্রীমদ্ভগৱদ্‌গীতাৰ ষোড়শ অধ্যায়টোৰ নাম দৈৱাসুৰসম্পদ্বিভাগযোগ। এই অধ্যায়ত ভগৱান কৃষ্ণই দৈৱ (দেৱতাসুলভ) আৰু আসুৰ (অসুৰসুলভ) প্রকৃতিৰ কথা বর্ণনা কৰিছে। দৈৱ প্রকৃতিৰ ব্যক্তিৰ মনত নির্ভীকতা, মনৰ শুদ্ধতা, দান, বেদপাঠ, যজ্ঞ, সৰলতা, দয়া, নির্লোভতা, পৱিত্রতা আদি ভাৱনা বিৰাজ কৰে। আসুৰ প্রকৃতিৰ ব্যক্তিৰ মনত অহঙ্কাৰ, বৃথা আস্ফালন, অজ্ঞান আদি ভাৱনা থাকে। শ্রীকৃষ্ণই অর্জুনক কৈছে যে তেওঁৰ (অর্জুনৰ) দৈৱ প্রকৃতি জন্মৰপৰাই আছে। দৈৱ প্রকৃতিৰ ফলত সংসাৰৰপৰা মুক্তি হয়; আসুৰ প্রকৃতিৰ বাবে সংসাৰত বন্ধন হয়। অসুৰ প্রকৃতিৰ লোকে ভগৱানক স্বীকাৰ নকৰে। বিভিন্ন আশা, কামনাৰ বশৱর্তী হৈ তেনে লোকে মাথোন ধনাদি সংগ্রহ আৰু সঞ্চয় কৰে। ধন সংগ্রহ কৰি বা শত্রু নিধন কৰিয়েই তেওঁলোকে মনোবাঞ্ছা পূর্ণ হোৱা বুলি ভাৱে। এনে ব্যক্তিৰ মনত হিংস্রভাৱ থাকে। ভগৱানে সিবিলাকক পশুৰ জন্ম লবলৈ বাধ্য কৰে। পৰবর্ত্তী জন্মত সেই পশুবোৰ আকৌ বিভিন্ন কীট-পতঙ্গৰ ৰূপত জন্ম লবলৈ বাধ্য হয়। সিহঁতে কেতিয়াও ভগৱানক লাভ কৰিব নোৱাৰে। ভগৱানে আকৌ কৈছে যে কাম, ক্রোধ আৰু লোভ হৈছে নৰকৰ দুৱাৰ। এইবিলাক ত্যাগ কৰা উচিত। শাস্ত্র অনুসৰি কর্ম কৰিবলৈ ভগৱানে উপদেশ দিছে।

সপ্তদশ অধ্যায় - শ্রীমদ্ভগৱদ্‌গীতাৰ সপ্তদশ অধ্যায়টোৰ নাম শ্রদ্ধাত্রয়বিভাগযোগ। এই অধ্যায়টিত অর্জুনে শ্রীকৃষ্ণক সুধিছে - যিসকলে শাস্ত্রৰ বচনৰ প্রতি কাণসাৰ নকৰাকৈ শ্রদ্ধাৰে পূজা-যজ্ঞ আদি কৰে, তেওঁলোকৰ ফল কেনে ধৰণৰ হয়; সাত্বিক, ৰাজসিক নে তামসিক? ইয়াৰ উত্তৰ হিচাবে ভগৱানে কৈছে যে শ্রদ্ধা অনুসৰি মানুহৰ প্রকৃতি বুজিব পাৰি। সাত্ত্বিক লোকে দেৱতাৰ, ৰাজসিকলোকে যক্ষ-ৰক্ষৰ আৰু তামসিকলোকে ভূত - প্রেতৰ পূজা-অর্চনা কৰে। খাদ্য, যজ্ঞ, দান আৰু তপস্যা - এই প্রতিবিধেই আকৌ সাত্বিক, ৰাজসিক আৰু তামসিক ভেদে তিনি প্রকাৰৰ। তপস্যা আকৌ কায়িক, বাচিক আৰু মানসিক - এই তিনি প্রকাৰৰ হব পাৰে। শ্রদ্ধাৰে, ফলৰপ্রতি আকাঙক্ষা নকৰাকৈ এই তিনি প্রকাৰৰ তপস্যাত নিৰত হোৱাটোকে সাত্ত্বিক তপস্যা বোলে। "ওঁম্ তৎসৎ" হ'ল ব্রহ্মৰেই নাম। এই নাম উচ্চাৰণ কৰি যজ্ঞ, দান তপস্যা আদি কৰিলে কিবা দোষ ঘটিলেও তাৰপৰা পূর্ণফল পোৱা যায়।

অষ্টাদশ অধ্যায় - শ্রীমদ্ভগৱদ্‌গীতাৰ অষ্টাদশ অধ্যায়টোৰ নাম মোক্ষসন্ন্যাসযোগ। এই অধ্যায়ত ভগৱানে পোনতে 'সন্ন্যাস' আৰু 'ত্যাগ'ৰ পার্থক্য ব্যক্ত কৰিছে। কাম্য কর্মৰ ত্যাগ হ'ল 'সন্ন্যাস', সমস্ত কর্মৰ ফলৰ কামনা ত্যাগ হ'ল 'ত্যাগ'। জ্ঞান, কর্ম আৰু কর্ত্তা - ইবিলাকৰ

প্ৰত্যেকবিধেই সাত্ত্বিক, ৰাজসিক আৰু তামসিক হ'ব পাৰে। সেইদৰে বুদ্ধি আৰু সুখো গুণত্ৰয় অনুসৰি তিনি প্ৰকাৰৰ। ভগৱানে আকৌ কৈছে যে ব্ৰাহ্মণ , ক্ষত্ৰিয়, বৈশ্য আৰু শূদ্ৰ - এই চাৰিবৰ্ণৰ লোকৰ নিজ নিজ কৰ্ম আছে। নিজৰ কৰ্মত প্ৰবৃত্ত হৈ থাকিলে সিদ্ধি লাভ হয়। পৰধৰ্মতকৈ নিজধৰ্ম সদায় শ্ৰেষ্ঠ। মানুহে নিজৰ ইচ্ছা অনুসৰি কাম কৰিব নোৱাৰে। ভগৱানে হৃদয়ত থাকি সকলো কাম মানুহৰদ্বাৰা কৰোৱায়। শ্ৰীকৃষ্ণই অৰ্জুনক কৈছে যে সকলো পৰিত্যাগ কৰি তেওঁৰ কথা চিন্তা কৰিলেই ভগৱানক পোৱা যায়। ভগৱানৰ শৰণ ল'লে ভগৱানে সকলো দুখ-শোকৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰে। যাৰ মনত প্ৰকৃত ভক্তি থাকে, তেনে ব্যক্তিয়েহে এই শুদ্ধ জ্ঞানৰ অধিকাৰী হ'ব পাৰে। ইয়াৰ উত্তৰ হিচাপে অৰ্জুনে ব্যক্ত কৰিছে যে তেওঁৰ মনৰ অজ্ঞান আৰু সংশয় দূৰীভূত হৈছে। সখা শ্ৰীকৃষ্ণই কোৱা অনুসৰি তেওঁ নিজ 'কৰ্ম' যুদ্ধত প্ৰবৃত্ত হব।

সঞ্জয়ে ৰজা ধৃতৰাষ্ট্ৰক কৈছে যে মহামুনি ব্যাসদেৱৰ অনুগ্ৰহত তেওঁ শ্ৰীকৃষ্ণৰ এই অমৃতবাণীসমূহ শুনিবলৈ সমৰ্থ হৈছে। তেওঁ ৰজাক পুনৰায় কৈছে যে যিটো পক্ষত ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণ আৰু মহাবীৰ অৰ্জুন আছে, সেই পক্ষতেই জয়লক্ষ্মীও থাকিব।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ৫ঃ গীতাৰ প্ৰথম অধ্যায়ৰ নামটো কি?

.....

প্ৰশ্ন নং ৬ঃ "ভক্তিযোগ" নামটো কোন অধ্যায়ৰ নাম?

.....

প্ৰশ্ন নং ৭ঃ গীতাৰ চতুৰ্থ অধ্যায়ৰ নাম কি?

.....

প্ৰশ্ন নং ৮ঃ গীতাৰ অন্তিম অধ্যায়ৰ নাম কি?

.....

প্ৰশ্ন নং ৯ঃ গীতাৰ ওপৰত ৰামানুজে কি লিখিছে?

.....

প্ৰশ্ন নং ১০ঃ গীতাৰ ৰচকৰ নাম কি?

.....

১.৮ অধ্যয়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- শ্ৰীমদ্ভগৱদ্‌গীতাৰ শিৰোনামৰ তাৎপৰ্য্য জানিব পাৰিলে
- গীতা শাস্ত্ৰৰ আলোচ্য বিষয়ৰ লগত পৰিচিত হ'ল
- শাস্ত্ৰখনৰ ৰচক, ৰচনাকাল আৰু ৰচনাৰ পটভূমিৰ বিষয়ে জানিলে

- গীতাৰ বিভিন্ন ভাষ্যকাৰৰ বিষয়েও অবগত হ'ল
- গীতাৰ আটাইবোৰ অধ্যায়ৰ বিষয়বস্তুৰ বিষয়ে জানিব পাৰিলে।

১.৯ অধিক জানিবলৈ

১) মজুমদাৰ, সুবোধচন্দ্ৰ, *শ্ৰীমদ্‌ভগৱদ্‌গীতা,* দেৰ সাহিত্য কুটীৰ, কলকাতা, ১৯৭৩।

২) ৰাধাকৃষ্ণণ, ড° সর্বপল্লী, *শ্ৰীমদ্‌ভগৱদ্‌গীতা,* মিশ্ৰ ও ঘোষ পাৱলিচার্চ, কলকাতা ১৩৯০ (বংগাব্দ)।

১.১০ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ গৈ (গান গোৱা) ধাতুত 'ক্ত' প্ৰত্যয় যোগ হৈ 'গীত' পদটো সাধিত হয়। 'গীত' পদত স্ত্ৰীলিংগত ব্যৱহৃত 'টাপ্' (আপ) প্ৰত্যয় যোগ হ'লে 'গীতা' পদটো সাধিত হয়।

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ (ক) উপনিষদ (খ) গীতা

৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ওঠৰটা (১৮) অধ্যায় আছে।

৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ (ক) মহাভাৰতৰ (খ) ৭০০ টা (গ) শংকৰাচার্য্য (ঘ) ভীষ্মপর্ব্ব।

৫ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ অর্জুনবিষাদযোগ।

৬ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ দ্বাদশ অধ্যায়ৰ।

৭ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ জ্ঞানকর্মসন্ন্যাসযোগ।

৮ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ মোক্ষসন্ন্যাসযোগ।

৯ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ভাষ্য লিখিছে।

১০ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ কৃষ্ণ দ্বৈপায়ন বেদব্যাস।

১.১১ আৰ্হি প্ৰশ্ন

(ক) বস্তুধর্মী প্ৰশ্ন

প্ৰশ্ন ১ঃ গীতাৰ ৰচকৰ বিষয়ে লিখক।

প্ৰশ্ন ২ঃ গীতাৰ ৰচনাকালৰ বিষয়ে লিখক।

(খ) ৰচনাধর্মী প্ৰশ্ন

প্ৰশ্ন ১ঃ গীতাৰ ভাষ্যকাৰ সকলৰ বিষয়ে লিখক।

প্ৰশ্ন ২ঃ গীতাৰ প্ৰথম আৰু দ্বিতীয় অধ্যায়ৰ সাৰাংশ লিখক।

*** ***** ***